

Csaba László: A cinizmus uralkodott el. Megjelent: KÓSA András, szerk.: A FŐNÖK BESZÉDE – TÍZ ÉVVEL ŐSZÖD UTÁN. Budapest: Noran Libro, 2016, 101-123.old.

A görög válság kapcsán fogalmazott úgy egy interjúban, hogy „mérhetetlen a görög elit felelőssége, de hibás az EU is, mert nem volt elég kemény, hogy saját szabályait betartassa, túl elnéző volt azzal szemben, ami Görögországban zajlik”. A magyar fejlődés szintén eléggé félresiklott 2004, az európai uniós csatlakozásunk után. Ebben kinek mekkora a felelőssége?

A csatlakozás tíz éves évfordulójára írtam egy tanulmány, melynek a fő megállapításai ma is állnak szerintem. A címe a „Félig teli pohár” volt, és azt gondolom, hogy egy sor dolog, amiben reménykedtünk 2004-ben, nem következett be, de azért alapvető változások is történtek. És azt gondolom, hogy összességében mégis a helyes úton indultunk el ezzel a folyamattal, és ennek nagyon szembeötlő előnyei vannak azon országokkal szemben, akik másikat választottak – Ukrajna a legkézenfekvőbb példa, Szerbia a másik, de még Horvátországra is elmondhatjuk, hogy becsatlakozott ugyan 2013-ban, de későn. Nekik szinte már semmi hasznuk nem volt ebből. Más kérdés, hogy a magyar elit konszenzusa a nagy stratégiai ügyeket illetően az uniós csatlakozásunkig tartott, pedig ez a hatékony kormányzás előfeltétele egy demokráciában. Hogy ne bújjak ki a válaszadás alól: abban, hogy a csatlakozás nem váltotta be teljesen a benne rejlő lehetőségeket, mindkét félnek van felelőssége, persze mindig a belső felelősség a nagyobb. A mindenkori kormányé a meghatározó felelősség. Ha szakaszolni akarunk, és nézzük a 2004-es csatlakozástól a 2008-as világgazdasági válságig tartó időszakot, azt azért elmondhatjuk, az európai elit egészének a felelőssége annival nagyobb a szokásosnál, hogy van egyfelől egy „mézeshetek effektus”: kibővült az EU, milyen jó érzés is ez, tesznek olyan engedményeket, akiket később esetleg már nem tennének. Mi történik ebben az időszakban? Az EU hoz egy csomó szigorú szabályt a tagállami költségvetésekre, és ezeket a szabályokat lényegében az első pillanattól kezdve felrúgja. Franciaország, Olaszország soha nem fért bele a szabályokba a költségvetési hiányukat tekintve, Németország éppen nem fér bele. Erre hogy reagál az európai elit? Mint Lenin elvtárs: „konkrét helyzet konkrét elemzést igényel” - vagyis úgy döntenek, hagyni kell a szabályokat papíron, nem erőlködnek a betartatásukon.

Ez mekkora károkat okozott? Mindenkinek volt magyarázata, miért nem tartja be a szabályokat.

Borzasztó károkat okozott. A szabálykövető magatartás minden polgári társadalom alapja, ehhez képest ez szépen elpárolgott a költségvetések tekintetében az EU-ból, mert a nagyok nem tartották be az éppen elfogadott saját szabályaikat, „átértelmezték” azokat, és az Európai Bíróság ítélete

ellenére sem tértek vissza a szigorú költségvetési szabályokhoz, a gazdasági növekedés időszakában. A mi szempontunkból ez azért is fontos, mert a csatlakozásunk, a „mézeshetek” idején már a cinizmus uralkodott el. Én több kormánynak, és kormányfőnek adtam tanácsot, és láttam azt egy kicsit belülről, hogy ezek a kormányfők kiket kérdeznek, kiknek a véleménye fontos számukra. És emlékszem, hogy Gyurcsány Ferencnek volt egy komoly elképzelése a híres Tony Blair-i harmadik út magyarországi meghonosítására, aminek szerves része a költségvetési fegyelem. De éppen olyan időszakot éltünk, hogy katapultált a hatalom csúcsára, és azt látta, hogy Európában nem követelnek nagy bukfeneket ezen a téren, nem kell túl sok mindent tenni a fegyelem érdekében. Olyan hangulat volt, hogy „ha senki nem jár be a hittan órára, mert nincs következménye, akkor mi legyünk a stréberek?”. Elpárolgott az a hangulat ebben az időben, hogy ha valaki európai uniós ország, az azt is jelenti, hogy mindenekelőtt fegyelmezett költségvetési politikát folytat. Ehhez járult – az amerikai jegybank révén elsősorban – hogy rengeteg pénz volt a piacokon, nulla, vagy negatív kamatok mellett: akkor miért is ne vegyen fel az ember nyaklő nélkül hiteleket? Tehát adva van egy helyzet, amiben pénz rengeteg áll a rendelkezésre, miközben a szabályokat nem kell betartani: ez egy sor olyan dolgot legitimált, amit korábban fel sem tételeztek.

Közös a felelősség?

A magyar baloldali vezetésben voltak bőven olyanok (például a korábbi pénzügyminiszter, a megszorító csomagjáról elhíresült Bokros Lajos), például maga Gyurcsány Ferenc is, akik más körülmények között más politikát vittek volna. Vagyis nem ők követték el a bűnt, de társtettesek voltak. Gerhard Schröder, Tony Blair, a mindenkori görög, vagy francia államvezetés mellett Gyurcsány Ferenc joggal gondolhatta, hogy „most ebben a társaságban én legyek a szűz lány?”. Ebben az időszakban szinte kifordult magából az európai projekt: miközben európai alkotmányról folyik a vita, egyre több ügyet helyeznének közösségi szintre, az egyes tagállamok tesznek az elfogadott közös szabályok betartására. Korábban éppen fordítva volt: bár nem írták le, egy sor ügyben létezett egyfajta közös „understanding”, hogy „mi európaiak vagyunk, ezért ezt így, és így csináljuk”. Az összes válságban ami máig tart egyes tagállamokban (és ami Magyarország esetében szerintem már 2006-ban elkezdődött, és még itt sincs vége) meghatározó szerepe van ennek a fordulatnak az EU részéről. Az EU egyszerűen elveszítette a furkós botot és a mézes madzagot – de leginkább az előbbit.

Mi azért még a trükközők között is a legrenitensebbek közé tartoztunk. Összehoztunk egy 10.3 költségvetési hiányt, amit sokáig kisebbnek hazudtunk...

Nem hiszem, hogy nagyon kilógtunk a sorból. Az a 2006-os választási év volt, amiről beszélt, amikor egy kormány kezében csak a gáz van, a fék nincs. Kezdődött a sor a franciákkal, akik előbb a nyugdíjkiadásokat vonták le a deficitből. Aztán folytatódott, akik a katonai kiadásokat, és az olimpia megrendezési költségeit vonták le. Majd jöttek a csehek, akik az ipari támogatásokat felejtették el beleírni a költségvetési hiányba. Vito Tanzi kollégám, barátom, közgazdászprofesszor, aki egy időre bement Silvio Berlusconi kormányába pénzügyminiszternek, egy vacsora kései pontján egyszer azt találta mondani, ne kérdezzük az ottani tapasztalatairól, mert mindig tudta, hogy egy kormányban becstelenség van, de hogy ilyen mértékű, azt sosem gondolta volna. Mindig meghatározó egy közösségben, hogy mely normáknak van befolyása. Akkor pedig általános vélekedés volt, hogy ezekkel a költségvetési számokkal nem kell már annyira foglalkozni, a műszaki fejlődés az, ami a haladást meghatározza, és lehet, hogy a GDP tíz százaléka a hiány, de közben felépítjük a jövőt.

A Gyurcsány-kormány népszerűsége is erre épülhetett, de hamar összeomlott 2006 nyarán, még az őszi beszéd kiszivárgása előtt, amikor kiderült: megszorításokra kényszerülnek...

Én ebben sosem hittem, hogy ez volt a közvetlen ok. Szerintem volt egy folyamatos kormányzati gyengülés már 2002-től, Medgyessy Péter akkori kormányfő „D-209-es” ügyével. Onnantól folyamatosan gyengült a kormányzat pozíciója. Az úgynevezett „jóléti rendszerváltás” már egy erre adott reakció is volt. Majd jött Medgyessy megpuccsolása, Gyurcsány kormányfővé emelkedése a semmiből, ami után úgy érezhette: csak akkor nyerhet, ha kicsit elengedi a gyeplőt, ezért ment bele egy irracionális adócsökkentési programba. Vagyis 2002-től már reaktív kormányzás folyt, 2006 nyarán már nem következett be nagy fordulat ehhez képest. Vagyis a gyengülő kormányzati pozíciók mellett jött a beszéd kiszivárogtatása, amely nem a szerintem a kiszivárogtatók által várt reakciókat hozta, hanem a szétesést gyorsította fel. Erre jött szintén reakcióképpen 2010-ben a Fidesz kormányzása, ami mindent megpróbál kézben tartani, így mindent centralizál, már abba sem tudja hagyni, a nemzeti energiavállalat, a nemzeti dohánybolt után lassan már a nemzeti illatszerüzletek is jönnek majd, ami egy magam korú, a „Cipőt a cipőboltból!” szlogeneken felnőtt embernek elég érdekes emlékeket idéz. De mondom, a lényeg: ami most zajlik, az is csak annak a folyamatnak a része, ami 2006 őszén, az őszi beszéddel vált nyilvánvalóvá: a magyar kormányok alapvetően gyenge teljesítményt nyújtanak, a kormány alapvetően nem a focipályán játszik, hanem csak labdaszedő.

2006 őszén viszont az a lehetősége meglelt volna a kormánynak, hogy távozik.

Persze, ha akkor Gyurcsány Ferenc lemond, akkor szerintem 2010-ben diadallal tér vissza. Szerintem egyszerűen eltaktikázta magát, bár az is igaz, hogy az akkori ellenzék nagyon konfrontatív politikába kezdett. Erre pedig a kormányzat válasza az volt, hogy kihasználta az összes olyan alkotmányos lehetőséget a hatalom megtartására, amit még 1990-ben, a rendszerváltás parlamentje iktatott be a stabilitás megőrzésére. A sors iróniája, hogy akkor azért került erre sor, mert mindenki meggyőződése volt: a kommunizmus bukása utáni első demokratikus kormány olyan durva megszorításokra kényszerül majd, amiket gyengébb alkotmányos garanciák mellett úgyszemint majd megtenni. A 2008-as, a kormány által elbukott „szociális népszavazás” volt az utolsó pillanat, amikor a kormány még arcvesztés nélkül felállhatott volna, emlékszem, akkor Gyurcsány Ferenc egyik közvetlen tanácsadója mondta a közszolgálati tévé műsorában teljesen magától értetődően, hogy „De miért kéne lemondanunk? Van még két évünk!”. Volt, csak ezalatt olyan súlyos helyzetbe kerültek, amiből nehezen fognak tudni felállni.

Akkori kormánypárti politikusokkal beszélve az a benyomásom, utólag többek között azzal is magyarázzák a helyzetet, hogy 2006-2008 között legalább megtettek olyan intézkedéseket, hogy a 2008 őszi kitört válságban legalább nem omlott össze az ország.

Ez abszolút nem felel meg a tényeknek. Hiszen az Európai Unió jogi nonszenszre kényszerült, egy tőle független szervezetet, az IMF-et kellett bevonnia egy tagállama, Magyarország konszolidálásában, egyszerűen azért, mert az EU-nak nem volt 20 milliárd eurója, ami a magyar összeomlás elkerüléséhez sürgősen kellett 2008 őszi. Akkor valóban a fizetőképességünk szélére jutottunk. A baloldalon valóban az a narratívája, hogy ők ezzel „az utolsó pillanatban megmentették az országot”, jobboldalon viszont erre azt mondják, valójában az IMF segítségével csak elfedték, hogy mekkora a cőresz, hiszen, ha ez sincs, akkor lett volna 400 forint az addigi 250-260 helyett egy euró, fizetési képtelenség állt volna elő – és nem mellesleg összeomlott volna a kormányzás, diadalmenettel masírozhatott volna a Fidesz a hatalomba, már akkor, és 25 éven keresztül nem kellett volna semmit sem csinálni, mert mindenki emlékezett volna rá, ki tette tönkre az országot. Ehhez képest Orbán Viktornak még két évet kellett várnia, és még a kétharmaddal is legalább négy évébe telt, hogy azokat a hatalmi viszonyokat létrehozza, amik 2008 őszi magától létrejöttek volna. Bajnai Gordonnak és kormánya persze valóban mondhatja, hogy ők már nem egy fizetési képtelen országot adtak át Orbán Viktornak, amit politikai felhatalmazás nélkül meg lehetett tenni, ők megcsinálták.

2010 májusában megalakul az új kormány, a helyzet még mindig nem túl rózsás, Orbán Viktor pedig kimegy előbb Berlinbe, majd Brüsszelbe, Angela Merckellel, és José Manuel Barroso EU-

bizottsági elnökkel tárgyalni arról, hogy ne várjanak már el tőle kapásból olyan komoly költségvetési fegyelmet, amit a korábbi kormányoktól sem vártak el...

És mindketten beintenek neki.

Pontosan. Fideszes források szerint erre volt az Orbán Viktor reakciója, hogy „Rendben, ha ezt akarjátok, ám legyen: szigorú költségvetési politikát folytatunk, de közben rászállunk a multikra, a bankokra, adóztatjuk őket, ahol tudjuk, szabadságharcot folytatunk Brüsszellel”, stb... Orbán jogosan várhatott volna el némi nagyvonalúságot Merkeltől, Barrosótól?

Egyrészt igen, jogosan. Másrészt ehhez azért hiányzott sok feltétel, de három minimum: Orbánéknak világos cselekvési tervet kellett volna kidolgozniuk arra, mit akarnak majd kezdeni a gazdasággal. Ilyet a miniszterelnök nem tudott prezentálni. Ennek úgy kellett volna történnie, hogy Orbán a tárgyalásokon kikapja a mellényzsebéből a papírt, hogy „nézze frau Merkel, itt vannak a táblázatok, ezt és ezt tesszük majd, és annak ez és ez lesz a hatása”. Wolfgang Schauble német pénzügyminisztert 2011 őszén avattuk díszdoktorrá itt a Corvinus Egyetemen – talán ezt is előbb kellett volna úgy értem, sokkal hamarabb kellett volna beszélő viszonyt kialakítani vele, és elmagyarázni neki, hogy mi hogyan működik. Ez utóbbi olyan fokon hiányzik a Fidesz kultúrájából, hogy ismereteim szerint ők az egyetlen konzervatív európai párt, amelynek nincs nemzetközi titkára. Ez nagyon sokat elmond egy kis ország konzervatív pártjáról. A Fidesz vezető képviselője az Európai Parlamentben (alelnöki tisztségben!) a mai napig nem beszél rendesen semmilyen idegen nyelvet. Ez is jellemző. Ilyen körülmények között honnan kellett volna értenie bárkinek, mit is akar a Fidesz? A harmadik tényező pedig a görög válság: hogy szándékosan meghamisították a kiadásokat. Ez olyan európai pánikreakciókat váltott ki a pénzügyi válság tombolása közepette, hogy senki nem egyezett bele a 3 százalékos hiánycél elengedésébe a magyar kormány számára. Orbán valószínűleg naiv volt, és nem érte fel, hogy ilyen feltételek mellett már nem ment az, hogy „mi ugyanazt fogjuk csinálni, mint az elődök, de mi legalább bemondjuk előre”. És, ha a három feltétel nincs, akkor talán még ment is volna. A szlovákoknak, Mikulás Dzurindának például elnézték, az ír kormánynak is. De nekik volt tervük, hitelességük, és lehetett velük kommunikálni.

Kommunikációban azóta sem lett erősebb a kormány, nem gondolja?

Igen, ennek köszönhető, hogy most, amikor a kormány olyanokat csinál, amiket amúgy a nemzetközi pénzügyi világ szeretni szokott (megszorítások, „vér, veríték, könnyek”), még annak sincs pozitív visszhangja sehol, mert nem mondják el, mit, miért csinálnak.

Egy vezető Fideszes politikus mondta nekem 2010 őszén, hogy rövid távon nem látnak más utat az ország versenyképességének javítására, az export felpörgetésére, csak, hogy 300 forintos euró-árfolyam fölé gyengítik a forintot. Ezzel viszont magára húzta a Fidesz a devizahitelek problémáját, ami miatt az egész bankrendszerrel „háborúzni” kényszerült. Mennyire volt ez így indokolható stratégia?

2011 augusztusában írtam erről egy *Mirage of the Weak Currency* című cikket a *Hungarian Review*-ba. Pontosan ez van benne: a gyenge valuta azon kívül, hogy kiélezi a devizahitelek problémáit, leginkább semmit nem segít a gazdaságon, a versenyképészen, vagy az exporton. De legalább nagyon sérülékennyé teszi az országot, és megnöveli az adósságszolgálatot. Egy „bevezetés a közgazdaság-tudományba” kurzus szintjén járunk, csak mondanám, mégsem volt senki a kabinetben, aki ezt felismerte volna a jelek szerint. Ez a kicsi, és nyitott gazdaság helyzetének alapvető félreértése. A forintot egyébként sem a kormányzat „gyengítette be”, minden kormány azt hiszi, hogy ő fújja a passzát szelet, de ez egy nagy félreértés. Egészen 2013 végéig az Orbán-kormány semmit nem csinált, csak reagált a nemzetközi folyamatokra. A forint attól gyengült be, hogy a nemzetközi folyamatok begyengítették a periféria-valutákat. Mára nagyon kevés valuta maradt, ami ellen lehet(ett) spekulálni, akkor a norvég korona mellett a forint volt ilyen ideális célpontja ezeknek az ügyleteknek. A görög válság is fontos tényező 2011 őszén – ehhez a kormánynak ismét semmi köze nem volt. Ráadásul akkor már nagyon alacsony volt az Orbán-kormány iránt a nemzetközi bizalom. Amikor 2011 november 17-én bejelentettük, hogy mégis visszakéredzünk az IMF védőszárnyai alá, emlékszem, éppen mentem haza, amikor láttam egy pénzváltónál, hogy egy euró eladási ára 323 forint: a forint túlzott erősödésétől való félelemtől vezérelve korábban meghozott árfolyamgát felső határa 324 forint volt. Ez a drámai gyengülés akkor nem csak engem, a kormányt, Matolcsy György jegybank elnököt is megrázta. Nem volt itt semmi szándékosság, „versenyképesség javítás”.

De a forint azóta sem erősödik.

Hogy 2014 óta miért nem erősödik a forint az euróhoz képest, az már valóban tudatos választás kérdése a kormányzat részéről. Mert azt gondolják, ez a jó, és a Matolcsy György vezette „unortodox felfogásba” bele is illik, a gazdaság élénkítése érdekében. De az is egyedülálló, hogy egy ilyen viszonylag békés országban ekkora kilengések vannak a forint árfolyamában. Megfigyelhető, hogy – akárcsak a Gyurcsány-kormány esetében egyébként - az elmúlt években egymás után jöttek az újabb és újabb ötletek a kormányzásban, teljesen hektikusan. Széll Kálmán

terv, Szent István Terv – ki emlékszik már ezekre? De mivel eleve nem volt kormányprogram, azzal sem lehetett vádolni Orbán Viktorékat, hogy eltértek volna ettől. A kormány összes alapvető lépése rögtönzött volt, nem következett semmiből. Ilyen körülmények között csúszott komoly recesszióba az ország 2012-ben, mínusz 1.5 százalékos volt a növekedés, ami megint csak meglepetésként érte a kormányt. Erre biztosan senki nem számított. A már említett Széll Kálmán Tervben erre az évre már 3.5 százalékos növekedéssel számoltak – ennyire volt ez is megalapozott.

Ekkorát hogy tévedhet egy elvileg szakértőkből álló apparátus?

Úgy, hogy az apparátus politikai megrendelésre készül. Ma Magyarországon az előrejelzésekre használt gazdasági modelleknek két fajtája van. Az egyik nagyon egyszerűen, mechanikusan vezeti le az elmúlt évek adatsorából a jövőt. A másik viszont olyan bonyolult matematikát tartalmaz, ami már nagyon távol áll a valóságtól, és a maga feltételei között szép eredményeket hozhat, csak ezeknek nincs sok közük a valós történésekhez. Az érdekes, hogy az elmúlt években a gazdasági minisztérium alkalmazta a mechanikus modelleket, a Nemzeti Bank a bonyolultabbakat – hogy a végén egyik se tudja előrejelezni azt, ami bekövetkezett. Még egy egyszerű mutatót, az inflációt sem sikerült jól megbecsülni. Így zajlott a kormányzás 2010 után: a kormány növekedést várt, kiderült, hogy teljesen helytelenül. Ezután történt egy költségvetési lazítás a gazdaság élénkítésére, de ezt kompenzálni kellett valamivel, pénzre volt szükség, erre államosították a magánnyugdíjpénztári vagyont. És közben bíztak benne, hogy ezt a számvitelben tiltott megoldást, hogy vagyonfeléléből biztosítunk folyó kiadásokat, majd jól nem veszi észre az Eurostat. A magánnyugdíjpénztárak vagyonának lenyúlása pénzforgalmi értelemben valóban többletet okozott, de ha megnézi, utólag az Eurostat által jóváhagyott hiány 2011-re már 5 százalékos, miközben akkor elvileg többlettel zártunk.

Ez elég jellemző példa a mai kormányzásra.

Abszolút. A magánnyugdíjpénztárak vagyonának államosításáról szó sem volt a választások előtt. Van egy Széll Kálmán Kör nevű, konzervatív értelmiségiek által szervezett fórum, ahol abban az időben én is tartottam előadásokat, Matolcsy Györggyel, Járai Zsigmond későbbi jegybankelnökkel, vagy például Cséfalvay Zoltán későbbi gazdasági államtitkárral. Ezekben a rendezvényekben Orbán Viktor is többször részt vett, többször jegyzetelt, néha még kérdezett is, bár expozét soha nem tartott. Nyugdíjpénztári államosításról, ágazati adókról, egyes multik kiszorításáról az országból, a devizahitelek forintosításáról, az energiapiac állami befolyás alá vonásáról, és egyáltalán bármilyen olyan önkényeskedő intézkedésről, amik ma jellemzik a kormányt, szó sem esett. Föl sem merültek

ezek. Ha 2010 tavaszán ezekről még szó sem volt, 2011 őszére pedig már nagy részük szinte teljesült is, akkor ez azért nem lehetett egy alaposan végiggondolt program. Ráadásul bután is csinálták: Jacek Rostowski akkori lengyel pénzügyminiszter – Matolcsy Györggyel ellentétben – elég türelmes volt ahhoz, hogy tárgyaljon az EU-val, el is érte, hogy az ottani nyugdíjpénztári pénzeket nem számolták be a hiányba. Ezért is van, hogy a lengyeleknek olyan szépek az államháztartási mutatóik: mert a GDP öt-hat százalékát kitevő nyugdíjkiadásokat nem számolják bele. Ők ezt el tudták érni. És az előbb megkezdett sort folytathatnám: rezsicsökkentésről, a paksi atomerőmű kapacitásának bővítéséről sem volt szó soha, sehol előzetesen. Ezek számomra mind azt mutatják, hogy ugyanolyan reaktív kormányzás zajlik most is, mint korábban, nincs terv Orbánék fejében, hogy merre haladjunk.

A devizahitelt fizetők törlesztőrészletei éppen az árfolyam elszállása miatt ugrottak elviselhetetlen szintre. Velük valóban kezdeni kellett valamit, nem gondolja?

Én azt gondolom, hogy egy prudens banknak nem érdeke, hogy tömegesen lakoltassa ki az ügyfeleit, és ott álljon a végén egy csomó lelakott, csak komoly veszteséggel eladható lakással a nyakán. Egy bank elemi érdeke, hogy ha egy ügyfele 20-25 éves szerződésben áll vele, akkor ezt valamilyen módon fenntartsa, hogy akkora törlesztőrészletet állapítson meg, amit az ügyfele folyamatosan törleszteni tud. Ettől még erre ki lehet alakítani valamilyen kormányzati programot, célzott támogatásokkal. Ilyenek szerte a világon vannak: nem látjuk, hogy akár Európában, akár Amerikában tömegesen nőtt volna a hajléktalanság, mert a bankok ezrével teszik az utcára az embereket. Mindenhol találtak megoldásokat. A bankszektorral együttműködve a kormány piackonform módon is kezelni tudta volna a problémát. Ehelyett itt is a diktált megoldások szépségének engedett, amivel most legalább minden szereplő elégedetlen, és az egész rengeteg pénzbe is került. A kormány 2012 júniusában (amikor az IMF közölte, megkezdődhetnek egy új készenléti hitelmegállapodásról a tárgyalások, és ez kicsit visszahúzta a forint árfolyamát) nagy hangon bejelentette, hogy „visszanyertük gazdasági szuverenitásunkat”, ami az ő értelmezésükben azt jelenti, hogy mostantól bármit csinálhatnak. Ez egy bizonyos kor-, és szellemi színvonal szuverenitás-értelmezése ugyan, de kétségtelenül ezt csinálják azóta. És ehhez remek külső segítséget nyújtanak nekik az uniós támogatások, illetve a soha nem látott alacsony kamatok a piacokon, ami miatt a pénz nagyon olcsó.

Viszont ez a modell nem tartható fenn hosszú távon – már csak azért sem, mert tudható, hogy Brüsszelben legkésőbb 2020-tól elzárják a pénzcsepokat.

Természetesen nem fenntartható. Mert nem csak a brüsszeli pénzek apadnak majd el, már 2018-tól, de a nemzetközi kamatkörnyezet is változni fog, már most emelkedőben vannak a kamatok. Ez óriási kihívást jelent majd a magyar kormánynak, hiszen, ha emelkednek a kamatok, azt nem lehet majd megállítani a nyugati határnál. Ha a Fed elkezd emelni, az úgy kiszívja innen a meglévő befektetéseket, hogy semmit nem tehetünk. Igaz, ha az európai gazdaság képes lesz végre másfél-két százalékos növekedésre, az egy ilyen kis gazdaságot, mint a miénk, magával húzhat, és már csak emiatt is mi is képesek leszünk hasonlóra. Az adósságráta csökkentésével ráadásul elég jelentős mozgásteret teremtett magának a kormány: hetvenöttről kilencven százalékra simán fel lehet menni adósságrátában, ez még további négy-öt évi időt ad a kormánynak. A kamatok idén még negatívak, emiatt a helyükben még ezen sem aggódnék, a 2017-es év is finanszírozhatónak tűnik. Működik ez a modell, de hogy működik?

Ahhoz képest, hogy sokan a modell összeomlását jósolták, valóban működik.

Ez baloldali közgazdászok kedvenc témája, hogy majd „összeomlik az Orbáni gazdasági modell”. Aztán nem omlott össze, nem is fog. Van egy sor ország, amelyik nem fejlődik, de össze sem omlik: Portugália, Olaszország, ezeken a helyeken jól el lehet lenni akár évtizedeken keresztül, ez a közepes fejlettség csapdája: szétesés, forradalmi helyzet nincs, néha még valami növekedés is van, de felzárkózást sem látni a fejlettekhez.

Még mindig nem értük el a 2006-os GDP szintjét, ezt mikorra érhetjük el ön szerint?

Valóban, dollárban számolva még nagyjából tíz százalékkal alatta vagyunk. Nehéz másként értelmezni az azóta eltelt időszakot, mint egy elvesztegetett bő évtizedet az ország történelmében, kiemelkedően előnyös feltételek mellett. A gazdaság összteljesítményét, a versenyképességet tekintve nincs olyan felmérés, amely szerint előreléptünk volna. A magyar termelésben az OECD szerint a technológiaigényes termékek előállításának aránya az elmúlt hat évben ötvennégyről negyvenhat százalékra ment le. Ez biztosan nem a felzárkózás iránya. Most erre olyan fejlesztési politikával reagálunk, ami újra a „vas és acél országát” építené fel Magyarországon, és arra vagyunk büszkék, hogy Európa legolcsóbb energiakínálatát biztosítjuk, miközben környezeti-, fenntarthatósági okokból éppen fordítva kellene ülni a lovon. Ebből nem jön ki növekedés.

Pedig mindenki azt vár, igaz csökkenő üteműt egyelőre.

De milyen alapon várják ezt könyörgöm? A magánberuházások csökkennek, az állami beruházás

nem nő, mert már elosztották a forrásokat rá, ráadásul nem hatékony módon. A tőzsdebotrányok, a bankok megsarcolása miatt további forrásallokációra nem számíthatunk, az innováció inkább visszaesőben, mint látjuk. Akkor miből legyen növekedés? Ja, hogy van állami foglalkoztatás, meg közmunkaprogram? Meg mikrovállalkozások? Az a közös vonásuk, hogy mindkettőnek rettentő alacsony a termelékenység. Mi fogja húzni a növekedést? Én nem látom, hogy bármi is húzná. Ezért néz ki nekünk ez az egy-másfél százalékos növekedés, amivel semmire nem megyünk.

A kormányzat viszont azt mondja, éppen a rossz versenyképesség, az alacsony képzettségi szint miatt egyelőre nem tehetünk mást, mint minél több embert a gyártósorokhoz terelünk, ha kell, betanított munkára. Ez ebben a helyzetben nem legitim stratégia?

A magyar GDP-ben az ipar részaránya huszonhét-huszonnyolc százalék. Az OECD-átlag tizennyolc körül van, a magyar arány a britnek a háromszorosa. Innen nézve az „újraiparosítás” egyszerűen nem értelmezhető. A képzésben ráadásul nem a praktikus ismeretek gyors átadása a fontos, hanem a felkészítés fiatalon az élethosszig tartó tanulásra. Ehhez pedig igenis a „haszontalanságokat” kell tanítani fiatal korban, hogy a fiatalok vastag könyveket olvassanak, és értsenek meg. Hogy tudjanak a számítógéppel bánni. Együttműködve tudjanak feladatokat megoldani, és úgy általában: megtanulják egy polgári társadalom alapvető viselkedési normáit. És az idegennyelvéről még nem is beszéltünk, amiben az egyik leggyengébbek vagyunk Európában. Teljesen mást kéne csinálni, mint amit a mostani kormány.

Például mit?

Először is: nem lehet kivonni pénzt az oktatásból, hanem befektetni kell oda, a minőséget javítani, és persze összekötni a gyakorlati képzéssel. De nem úgy, mint most teszik, hanem szerves együttműködést kialakítani a piaci szereplőkkel. Erről kollégáim, akik a munkaerőpiaccal foglalkoznak, már évek óta olyan szép, és könnyen kezelhető tanulmányokat írnak. Ráadásul nem is nagyon drága, konkrét változásokat javasolnak. Csak kormánypolitikusok nem olvassák el ezeket.

De önök egy „rossz közgazdaságtan” képviselői, ami helyett teljesen újra van szüksége Magyarországnak, ezt nyíltan meg is mondják Matolcsy Györgyék, és dolgoznak is az „új paradigmán”.

Én azt látom, Magyarországon nem folyik valódi vita a közgazdaságtanról. Nem az a baja ennek, hogy túlságosan uniformizált, hanem egyszerűen alacsony színvonalú a képzés. A lányom is

közgazdaságtant tanul, három közgazdaságtan és egy pénzügy-kurzusa volt az egyetemen. Ez abszurd, és az is, hogy pont olyan diplomája lesz majd, mint nekem van. A jegybank oktatási programját tekintve pedig azt kell mondja, szó sincs semmilyen „új paradigmáról”.

Gazdasági minisztériumi forrásaim mondják régóta, hogy a minisztérium apparátusa, és vezetése is, Varga Mihállyal az élen, kifejezetten frusztrált, mert úgy érzik: semmilyen befolyásuk nincs a kormány gazdaságpolitikájára, az Matolcsy György fejében, és az MNB-ben dől el. Orbán Viktor csak rá hallgat egyedül.

Ez igaz, és az a baj, hogy Matolcsy György gazdasági elképzelései nagyon távol állnak a realitásoktól. Ezért van egy látványos duma Matolcsy részéről, és van a napi munka, amit azért továbbra is az NGM csinál. A Nemzeti Bank azért törvényi helyzeténél fogva nem tud beleszólni a pénzköltésbe – ez léthatóan fáj is Matolcsy úrnak, aki biztosan száműzetésben érzi magát az MNB elnökeként, hiszen, ha van valami, ami nem érdekli, az a monetáris politika. Elég csak megnézni, mikről írt korábban: globális kérdésekről, az „Amerikai Birodalomról”, ehhez képest mit érdekli őt, hogy a jegybank milyen feltételekkel adjon kedvezményes hitelt kisvállalkozásoknak?

De ön szerint mekkora tényleges befolyása lehet Matolcsy Györgynek Orbán Viktorra, a magyar gazdaságpolitikára? És mi lehet a fejében, ő merre vinné az országot?

Létrejövőben a kétsebességes Európa. Mi lesz velünk, ha a perifériára kerülünk?

Ez szerintem már létre is jött, az eurózóna, az, hogy egyes államok föderalizált kapcsolat kialakításán dolgoznak egymás között, ezt jelenti. A magyar kormány pedig mindkettőből ki akar maradni, az ország periferizálódik. A gyengék közé kerülünk majd. Dönteni fognak rólunk, nélkülünk, hiszen kimaradtunk a már létrejött szupranacionális intézményekből. Miközben az Európai Központi Bank beleszólhat a magyar bankok működésébe, eközben nem számíthatunk a pénzügyi támogatásukra, ha jön egy újabb pénzügyi válság – mint ahogy idő kérdése, hogy jön majd. Ismét csak a hosszú távú érdekel feláldozását látom rövid távú célok miatt: a kormányzat kezét rövid távon ezek az intézmények megkötik, ezért nem akarják a közös szabályokat, másrészt így sokkal sebezhetőbbek vagyunk, kimaradunk az Európai Központi Bank stabilitási alapjából. Létrejött egy konföderáció, amiből mi kimaradtunk. És ezt nem mérte fel a kormány, hogy milyen következményei lesznek. Az történik majd, mint 2006, és 2016 között: elvesztegetett évek, évtizedek. Az őszi beszéd arról szólt, hogy át kell alakítani a nagy rendszereket – ebből semmi nem valósult meg, azóta sem. Az euróból való kimaradás költségei folyamatosan emelkednek.

Szlovákiába azért is érdemes befektetni, mert tudom, kinek a kezében van a kamat és árfolyampolitika. Nálunk nem így van. Most éppen haszonélvezői vagyunk az alacsony kamatoknak, de meddig? Óriási baj a kimaradás. És a kormány egyszerűen nem érti meg, mi ezzel a baj, és rövid távon lehet, hogy mi sem érezzük, de hosszú távon olyan minőségi romlást jelent ez, amit nagyon nehéz lesz valaha is behozni. Menjünk át Ukrajnába, és nézzük meg, milyen ott az élet, az EU nélkül.

Tíz évvel Őszöd után ön szerint milyen állapotban van az ország?

Nincs adósságcsapda, ez fontos eredmény. Van kétszázezer új munkahely, aminek a háromnegyed azért a magánszektorban jött létre. Van egy jelentős réteg, akik már külföldön tanulnak, dolgoznak – ezt én nem feltétlenül veszteségként tekintem, hiszen egy jó részük azért csak hazajön majd egyszer, de addig is hazautalnak pénzt, ráadásul addig sem a hazai munkanélküliek táborát gyarapítják. Vagyis a „brain drain” mellett van egy „brain gain” is. Az országban stabilitás van, nagyjából társadalmi béke uralkodik, semmiképpen nem az a helyzet, mint az őszödi beszéd utáni időszakban. A jelenlegi helyzet nem olyan rossz, de a minőségi különbség akkor jön ki, ha azt próbáljuk megbecsülni, innen kiindulva egy évtized múlva hol tart majd az ország? Akkor sokkal borúsabb a kép. Versenyképesség? Tőkebefektetés? Termelékenység? Társadalmi kohézió? Tudás alapú társadalom? A regionális különbségek csökkenése az országban? Helyünk Európában? Szinte nem tudok olyan területet mondani, ahol tíz év távlatában javulást várnék sajnos. A politika jelenleg csak a rövid távú hatalom megszerzésében gondolkodik. És az én számomra nagy csalódás, hogy 2004-2010 között én is úgy éreztem: egy új kormány ennél csak jobban csinálhatja majd. És konzervatív szemléletű barátaim is így gondolták, és volt, aki biztosított is róla, hogy ennél jobban fogják csinálni. Ehhez képest a mostani lenyúlásokhoz a tíz évvel ezelőtti ügyek bolti lopásnak tűnnek például. De még ha ettől is elvonatkoztatunk, akkor sem mondhatjuk, hogy a kormányzás minősége, az oktatás, az egészségügy bármiben is jobb lenne. Holott ez volt az ambíciónk és a várakozásunk is. Tényleg Portugália és Olaszország az ambíciónk? A művészeteket, a turizmust és a kulináris élményeket leszámítva azért ez nem egy vonzó perspektíva. Ráadásul nem is így indultunk, és a társadalom igény szintje sem ez. Reagan-nek volt egy mondása, amikor elindította a csillagháborút: „Ki, ha mi nem, mikor, ha nem most?”. Mi kellene még, mekkora többség kellene az Orbán-kormányának, hogy el ne kezdjen dolgozni, és nagy átalakulásokat véghezvinni? Még csak azt sem látom, hogy műhelymunka folya. Hogy gondolkodnának azon, mit kéne tenni azért, hogy legalább tíz év múlva, a gyerekeinknek jobb legyen. Persze lehet gondolkodás nélkül is cselekedni, csak akkor az jön ki belőle, amit az elmúlt években láttunk. Közgazdaságtani közhely, hogy a kormányzás minősége az egyik legfontosabb növekedési tényező, de ez többek között feltételezi a

különböző társadalmi csoportokkal való együttműködést, és a gazdaság törvényeinek tiszteletben tartását is. Van egy alacsony termelékenységű kisvállalkozói réteg, meg egy alapvetően külpiacra termelő nagyvállalati szféra, közte semmi, és emellett egy adórendszer, ami még ebből is kiszívja a forrásokat, hogy rosszul működő jóléti rendszereket tartson életben – ez a stagnálás receptje. Borúlátó vagyok a következő tíz évre.